

Komplex módszerek

A szociális-kommunikációs készségek fejlesztésének komplex módszerei közé olyan autizmus-specifikus módszereket soroltunk, melyek több, az autizmusban érintett fejlesztési területen egyszerre fejtik ki hatásukat. Többek között a kommunikációs eszközök használata és nyelvi megértés, a nyelv pragmatikai aspektusai, az ok-okozati összefüggések megértése, a társas viselkedés szabályai, a metakommunikatív jelzések értése és használata területén. Valamennyi itt bemutatott módszer közös jellemzője a vizuális támpontok egyénre szabott használata, valamint kognitív-és viselkedésterápiás megközelítés alkalmazása.

A gyűjteményben a következő módszerek bemutatását tervezzük:

Az ELA program (Everyday life activities J. Stark)

Szociális történetek

Babzsák

Én-könyv és személyes napló módszere

Zenei interakció

Szociális helyzetek feldolgozása video segítségével

Szociális-kommunikációs csoportos pszichoeducációs tréning

"Mindennapi tevékenységek" fényképsorozat

(Everyday Life Activities, röviden ELA)

Ez a projektum Jacqueline Star ötlete alapján jött létre. Célja az volt, hogy létrehozzon egy olyan átfogó fényképsorozatot, mely alkalmas nyelvi felmérésre, nyelvoktatásra és terápiás célokra is.

A fotósorozat használatát más célcsoportok tanítása, vizsgálata mellett autizmussal élő gyermekek számára is javasolják.

Az ELA mindennapos tevékenységek fotóit tartalmazza. Összesen 3000 darab fényképből áll, melyek három, egyenként 1000 darabos sorozatra tagolódnak. A fotósorozat nagy számú fényképkártyákból áll, így elkerülhető, hogy ugyanazok a fényképek ismétlődjenek. A fotók természetesen, így magasan képzett személyek is használhatják, formátuma egységes. Lehetővé teszi a mondat szintje fölötti nyelvi egységek, azaz a szövegértés és szöveghasználat gyakorlását, vizsgálatát is.

A szókészlet korszerűségét biztosítják azáltal, hogy a képeken a ma használatos elektronikus eszközök (mikrohullámú sütő, videokamera, CD lejátszó), játékok, sporteszközök (gördeszka) láthatóak.

A fényképsorozat egy négytagú családot mutat be (férfi, nő, fiú, lány), mely lehetőséget nyújt a családi kapcsolatok gyakorlására is (pl. fia, lánya, férje, anyja). Néhány képen más személyek is megjelennek, akik interakcióba lépnek a család tagjaival (pl. fogorvos, orvos).

A fényképeknek három típusát különböztethetjük meg: Az első típusba egyetlen tevékenységet ábrázoló képek tartoznak, a cselekvést egy személy végzi. A második típusba azok a képek tartoznak, melyek két vagy három személyt ábrázolnak, akik ugyanazt végzik, vagy eltérő tevékenységet végeznek, vagy A csinál valamit B-vel, pl. a lány segít a fiúnak bepakolni. A fotók harmadik típusában a család látható, akik egy közös tevékenységet

végeznek, vagy a család minden tagja mást csinál.

Az első sorozat olyan napi tevékenységek képeit tartalmazza, mint például a mosakodás, alvás, különböző házimunkák. Egy-egy tevékenységet a család mind a négy tagja bemutatja. Ez lehetővé teszi, hogy az alany érdeklődésének függvényében ugyanazt a személyt ábrázoló fényképeket használjuk.

A második sorozat ige- és a tárgyváltozatokat tartalmaz. Az igeváltozatok például egy pohár elmosásától, az öblítéstől, szárításától, eltörléstől keresztül az eltevézésig terjedhet. A tárgy változásai között lehet egy kés, egy pohár, egy tányér vagy egy kancsó elmosása.

A harmadik csomag többnyire fotósorozatokból áll (pl. levélírás, borotválkozás), melyek hosszúsága háromtól tizenöt fényképig is terjedhet. Az ELA felhasználható mondat- és szövegszintű képességek oktatásában, értékelésében is. A fotósorozat segítségével sokféle mondatprodukción és mondat megértési feladatot alkalmazhatunk. Pl. a megadott kulcsszavak segítségével mondatalkotás, történet kiegészítés, képelrendezés, mondatismétlés.

Szociális történetek

A Szociális történetek gyűjteménye az egyik leghasznosabb eszközrendszer az autizmus terápiájában, mivel rendkívül rugalmasan alkalmazható a szociális megértés fejlesztésére.

Az autizmus spektrum zavarok esetében minőségi sérülés mutatható ki a szociális interakciók, a kölcsönös kommunikáció, valamint a rugalmas viselkedés területén. Az érintett személyek minden esetben típusos nehézségekkel küzdenek a szociális jelzések megértésében, ezek alapján más emberek szándékainak, gondolatainak, érzéseinek elképzelésében, ♦olvasásában♦, értelmezésében, várható viselkedésük megjósolásában, s az azokhoz való gyors, rugalmas alkalmazkodásban.

A fentiek miatt az autizmussal élő gyermekek, felnőttek eredményes fejlesztése szempontjából kulcsfontosságú, hogy rendelkezésre álljanak olyan módszerek és eszközök, melyek kifejezetten a szociális helyzetek megértését segítik, valamint a különféle társas helyzeteknek megfelelő, elfogadható viselkedések tanítását szolgálják.

A sikerrel alkalmazható módszerek közös jellemzője, hogy olyan egyénre szabott vizuális információhordozók alkalmazását jelentik, melyek érthetővé és elsajátíthatóvá tesznek bizonyos szociális tartalmakat.

Az Autizmus Alapítvány munkatársai az elmúlt 15 évben számtalan saját fejlesztésű módszerrel, eszközzel járultak hozzá a szükséges eszközrendszer kidolgozásához. A pedagógusok hamar szembesültek azzal, hogy a tankönyvek szövegei többnyire nem használhatók a célcsoport számára, mivel a legegyszerűbb olvasmányok is feltételezik a szociális megértés és a képzelőerő jelenlétét, ezért rendszerint tanulónként készültek el a megfelelő tananyagok. Az így készült szövegek közös jellemzője a konkrét, tényszerű tartalom, az egyénre szabottság a téma, a használt fogalmak és a szöveg komplexitása szempontjából.

Az autizmussal élő gyermekek számára készült tananyagok többek között a következő fontos pedagógiai célok elérését szolgálták: az érdeklődés és motiváció biztosítása az egyénre szabott témaválasztással, saját élmények feldolgozása, a lényeges információk kiemelésének

segítése, szövegértés fejlesztése, szókincsbővítés. Sok közülük azzal a céllal készült, hogy a társadalmi együttműködés irratlan szabályait tanítsuk a gyermekek mindennapi tapasztalatai kapcsán, így ezek már szociális történetek voltak.

A nemzetközi szakirodalomban a **szociális történetek** módszerét először Carol Gray foglalta össze és elemezte 1993-ban. Meghatározása szerint a szociális történetek olyan rövid írott szövegek, melyeket szülők és szakemberek egyaránt készíthetnek szociális megértést kívánó élethelyzetek, illetve kívánatos szociális viselkedések leírása céljából.

A *Játék és tanulás* menüpont alatt lévő interaktív **Szociális történetek** alapjai az Autizmus Alapítvány Serdülőházában készültek, elsősorban jó értelmi és nyelvi képességekkel rendelkező autizmussal élő fiatalok fejlesztése során, s mindazok a tapasztalatok, szempontok érvényesültek kidolgozásukkor, melyek a sok éves gyakorlati munka során összegyűltek.

A történetek különféle szociális helyzeteket ismertetnek, többek között alkalmasak szociális jelzések azonosítására, a kívánatos, helyes viselkedések szabályként való megfogalmazására, az új helyzetekben való megfelelő viselkedés előzetes begyakorlására, illetve kudarcra végződött helyzetek korrigálására. Használatuk módja sokféle lehet, feldolgozhatók önállóan, kiscsoportos vagy egyéni fejlesztő foglalkozás keretében, és mint ahogy a jelen esetben, interaktív módon is. Szolgálhatják a szabadidő hasznos eltöltését, de alkalmasak konfliktushelyzetek, viselkedésproblémák kezelésére, megelőzésére is.

A történetek bármilyen helyzetet írjanak le, bármilyen szociális készségeket célozzanak meg úgy íródtak, hogy segítségükre legyenek a gyermekeknek és felnőtteknek a szociális helyzetek pontosabb megértésében.

Babzsákos foglalkozás

Az autizmussal élő gyermekek számára a csoportos helyzetek nehezen szabályozhatók, túl sok fizikai és szociális ingert tartalmaznak, ami viselkedésproblémákhoz vezethet. A babzsákos foglalkozás egy játékos szociális-kommunikációs fejlesztő program, melynek szabályai ezeket a csoportos helyzeteket átláthatóvá, kiszámíthatóvá teszik autizmussal élő tanulók számára is. A programot elsősorban a szociális adaptív viselkedés, illetve a kommunikáció fejlesztésére alakították ki kollégáink, de más készségek fejlesztésére, gyakorlására is alkalmas.

A babzsákos foglalkozás története

A játék története 1989-ben, az Autizmus Kutatócsoport Általános Iskola történetének kezdeti időszakában kezdődött. Intézményünk a kommunikáció tanítását a Nyelvi Irodalmi Kommunikációs program keretében kezdte el. A babzsákos játékokra kollégáink a program egyik elemeként találtak rá, s kezdték alkalmazni. Ahhoz, hogy az autizmussal élő tanulók számára is érthetővé váljon ez a játék, a feladatgyűjteményben leírtakat módosítani kellett. Az évek során fokozatosan alakult ki az a komplex, magas szintű készségeket fejlesztő játék-együttes, amelyet ma is alkalmazunk. A játékok egy részét pedagógusaink fejlesztették ki azoknak a hiányosságoknak a kompenzálására, amelyeket a játék során tapasztaltak, más részük népszerű gyermekjátékok feldolgozása alapján, illetve felhasználásával készült.

A babzsákos foglalkozás helye az autizmussal élő gyermekek fejlesztésének rendszerében

A babzsákos foglalkozás átmeneti helyet foglal el az egyéni fejlesztés, a frontális tanítási szituáció, illetve a természetes élethelyzetek között. Elsősorban a különböző társas helyzetekben való részvételt alapozza meg. Célja a hiányzó vagy sérült szociális és kommunikációs készségek kialakítása, fejlesztése.

Speciális fejlesztési területek

Szociális készségek fejlesztése

1. A csoportban való taníthatóságot megalapozó készségek:

- a pedagógus segítségének elfogadása
- testi közelség, kontaktus elviselése
- csoportos aktivitásban való részvétel szabályainak elsajátítása, a csoportba tartozás megértése a tanuló saját szintjén
- utánzás tanítása
- sorra kerülés kivárása
- várakozás
- önkontroll, saját viselkedés szabályozása

2. Önmagukról és másokról való tudás

- személyi adatok
- saját külső és belső tulajdonságok
- annak tudatosítása, mi az, amit egyedül, segítséggel vagy egyáltalán nem tud megcsinálni
- a gyermek által gyakran végzett, megszokott és rendkívüli tevékenységek
- kedvelt és elutasított dolgok
- kellemes és kellemetlen dolgok
- saját élmény felidézése
- saját teljesítmény értékelése
- saját viselkedésre vonatkozó szabályok betartása
- sztereotip viselkedésre vonatkozó szabályok betartása
- ismerős és ismeretlen személy külső és nem látható tulajdonságai

3. Kapcsolatteremtés

- elemi kooperáció felnőttel, gyerekkel
- iskolán belüli és iskolán kívüli szociális helyzetek viselkedési, udvariassági szabályai
- elemi érzelmi reakciók felismerése
- információ és tapasztalatcsere szabályai: témaváltás, kezdeményezés, beszélgetés fenntartása, befejezése

Kommunikációs készségek fejlesztése

- beszédértés és beszédhasználat
- nonverbális kommunikáció értése és használata
- kommunikációs eszközök funkcionális használata

Kognitív készségek fejlesztése

- szociális kogníció (más személyek érzelmeinek, gondolatainak, viselkedésének megérése)
- személyes emlékezet
- tanult szabályok általánosítása
- figyelem az interakcióban résztvevő összes személyre
- közös tárgyra irányított figyelem (joint attention)
- elvont fogalmak, összefüggések
- alternatív problémamegoldó stratégiák
- lényegkiemelés
- figyelem fókuszálása, terjedelmének és időtartamának bővítése

Általános fejlesztési területek

Motoros készségek fejlesztése

- nagymozgások
- finommozgások
- testséma tudatosítása

Kognitív készségek fejlesztése

- érzékelés, észlelés
- figyelem (fókuszálás, terjedelem bővítése)
- emlékezet
- gondolkodás - képzelet

Akadémikus készségek fejlesztése

- a tantárgyakban és más programok keretében tanított készségek, ismeretek szinten tartása, általánosítása
- új ismeretek tanítása

Az egyénre szabott tervezés szempontjai

A program módot ad a csoporton belüli és a tanulócsoporthoz közötti differenciálásra.

Vizuális szervezés

A gyermekek készségeitől függően változhat a vizuális segítségadás módja és mértéke, ennek megfelelően kell kiválasztani az adott gyermek számára megfelelőt. A nem beszélő, illetve nagyon rosszul artikuláló vagy nagyon keveset beszélő gyermekek alternatív kommunikációt használnak a foglalkozás során.

A részvétel időtartama

Bizonyos gyermekek nem tudnak részt venni a teljes foglalkozáson. Ennek különböző okai lehetnek, például:

- A gyermek még nem képes a foglalkozás egész ideje alatt figyelni. Ilyenkor külön jelezzük, hogy számára mikor ér véget a foglalkozás. Például egy kartonra rajzoljuk 10 zseton helyét. Ha összegyűlt a kartonon a 10 zseton, véget ér a gyermek számára a foglalkozás.

- A nem beszélő, illetve nagyon rosszul artikuláló vagy nagyon keveset beszélő gyermekek csak azokon a játékokon vesznek részt, melyek nem igényelnek beszédprodukción, vagy csak nagyon keveset.

A viselkedési szabályok

A játék során gyakran előfordul, hogy a gyerekek egymást és a játékvezetőt zavaró viselkedést mutatnak. Például zsetonjaikkal játszanak, beleszólnak a játékba stb. Ilyenkor a segítő felnőtt(ek) feladata megszüntetni a zavaró viselkedést. A viselkedés szabályozására, illetve a viselkedésproblémák megelőzésére nyújthatnak segítséget a személyre szabott emlékeztető kártyák.

A jutalmazás

A gyermekek a jutalmat vagy azonnal megkapják a helyes feladatmegoldásért, más csoportokban zsetonokat gyűjtenek a helyes válaszokért, és a foglalkozás végén beváltják jutalomra.

A jutalom fajtái: étel, ital (pl. édesség, gyümölcs, szörp), szociális jutalom (pl. taps, simogatás, dicséret, beszélgetés), gyermek által kedvelt tevékenység (számítógépes játék, könyv nézegetése) stb.

Lehetőség szerint törekednünk kell a kézzel fogható jutalmakról a szociális jutalmakra való áttérésre.